

O'ZBEKİSTON RESPUBLİKASIDA DAVLAT
HOKIMIYATI ORGANLARI FAOLİYATIDA INSON
KAPITALINING SHAKLLANISHI VA
RIVOJLANISHINI TARTIBGA SOLUVCHI HUQUQIY
ASOSLAR

Jumaniyozov Sanjarbek Matrasulovich,
“SANJARBEK MATRASULOVICH” advokatlik byurosini rahbari
**LEGAL FRAMEWORKS REGULATING THE
FORMATION AND DEVELOPMENT OF HUMAN
CAPITAL IN THE ACTIVITIES OF STATE
AUTHORITY BODIES IN THE REPUBLIC OF
UZBEKISTAN**

Jumaniyozov Sanjarbek Matrasulovich,
Head of the “SANJARBEK MATRASULOVICH” Law Office
**ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ РЕГУЛИРОВАНИЯ
ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ
ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА В
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ
ВЛАСТИ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН**

Джуманиязов Санжарбек Матрасулович,
руководитель адвокатского бюро “SANJARBEK
MATRASULOVICH”

Annotatsiya: Maqolada O'zbekistonda inson kapitalini rivojlantirishga qaratilgan davlat siyosati, institutsional yondashuvlar va ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar tahlil qilinib, bu jarayonning jamiyat taraqqiyotidagi strategik o'rni yoritiladi.

Kalit so'zlar: inson kapitali, davlat siyosati, taraqqiyot, ta'lim, sog'liqni saqlash, ijtimoiy barqarorlik, gender tengligi, innovatsiya, salohiyat, raqobatbardoshlik.

Аннотация: В статье рассматривается государственная политика Узбекистана по развитию человеческого капитала, анализируются институциональные подходы и социально-экономические реформы, подчеркивается стратегическая роль этого процесса в развитии общества.

Ключевые слова: человеческий капитал, государственная политика, развитие, образование, здравоохранение, социальная стабильность, гендерное равенство, инновации, потенциал, конкурентоспособность.

Abstract: The article analyzes Uzbekistan's state policy on human capital development, examines institutional approaches and socio-economic reforms, and highlights the strategic importance of this process in ensuring sustainable progress and societal advancement.

Keywords: human capital, state policy, development, education, healthcare, social stability, gender equality, innovation, potential, competitiveness.

jumaniyozovsanjarbe
k3@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0006-4387-5976>

KIRISH

Inson kapitali hozirgi zamonaviy davlat boshqaruvi tizimida eng muhim strategik resurslardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Bu tushuncha faqatgina shaxsiy bilim, salohiyat va kasbiy mahorat doirasida emas, balki butun bir jamiyat taraqqiyoti, davlatning siyosiy-iqtisodiy kuchi va barqaror rivojlanish imkoniyatlarini belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida qaralmoqda. Global miqyosdagi tendensiyalar va ilg'or davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadi, inson kapitalining rivojlanish darajasi nafaqat iqtisodiy ko'rsatkichlarga, balki siyosiy barqarorlikka, ijtimoiy hamjihatlikka va fuqarolik jamiyatining shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bu borada inson kapitali masalasi davlat siyosati va boshqaruvi uchun alohida ustuvor yo'naliш sifatida namoyon bo'lmoqda. O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan buyon inson omiliga ustuvor e'tibor berib kelmoqda. Mamlakatda inson huquq va erkinliklarini ta'minlash, aholining bilim saviyasini oshirish, sog'lom avlodni tarbiyalash, fuqarolik jamiyatini rivojlantirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, keyingi yillarda olib borilayotgan islohotlar jarayonida inson kapitali tushunchasiga strategik yondashuv kuchaytirilib, uni davlat siyosatining barcha yo'naliшlariga integratsiya qilishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Jumladan, davlat xizmatini modernizatsiya qilish, ta'lif tizimini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish, sog'liqni saqlash tizimini isloh qilish, ijtimoiy himoya mexanizmlarini mustahkamlash kabi yo'naliшlar orqali inson kapitalining tarkibiy qismlarini tizimi rivojlantirishga erishilmoqda.

Inson kapitali hozirgi davrda faqat ma'rifiy, sog'liqni saqlash yoki mehnat sohalariga xos tushuncha emas. U, ayni paytda, siyosiy-huquqiy munosabatlar, davlat boshqaruvi samaradorligi, ijtimoiy-iqtisodiy siyosatning puxtaligi va barqarorligining ajralmas komponentiga aylangan. Jumladan, davlat hokimiyati organlari faoliyatida inson kapitalini rivojlantirish, uni boshqaruv resursi sifatida shakllantirish, davlat xizmati tizimini malakali kadrlarga asoslash orqali milliy taraqqiyot strategiyasini samarali amalga oshirish masalasi tobora dolzarb bo'lib bormoqda. Bu boradagi chora-tadbirlar bevosita huquqiy asoslar bilan tartibga solinmoqda. Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida inson kapitalining shakllanishi va

rivojlanishini rag'batlantiruvchi normativ-huquqiy baza muntazam yangilanmoqda. Bu jarayon respublikada olib borilayotgan demokratik islohotlar, inson huquqlari va erkinliklariga rioya etish, shaffoflik va ochiqlik tamoyillarining kuchaytirilishi bilan uzviy bog'liqdir. Xususan, "Davlat fuqarolik xizmati to'g'risida"gi Qonun, "Ta'lif to'g'risida"gi Qonun, "Mehnat kodeksi", "Sog'liqni saqlash to'g'risida"gi qonunlar, shuningdek, davlat boshqaruvi tizimini raqamlashtirishga qaratilgan normativ hujjatlar inson kapitalini huquqiy jihatdan mustahkamlashda asosiy o'rin tutadi. Bular orqali nafaqat fuqarolarning bilim va ko'nikmalari oshirilmoqda, balki davlat organlarining samarali ishlashi, ijtimoiy adolatning ta'minlashi, korrupsiyaning oldini olish, davlat xizmatining jozibadorligini oshirishga ham erishilmoqda. Shuningdek, O'zbekistonning xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda inson kapitalini rivojlantirishga qaratilgan loyihalarni amalga oshirayotgani ham ushbu jarayonning ochiq, integratsion va tizimli xarakterga ega ekanidan dalolat beradi. Masalan, Jahon banki, BMT, YUNESKO kabi xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda olib borilayotgan dasturlar — ta'lif sifatini oshirish, sog'liqni saqlash xizmatlarini modernizatsiya qilish, yoshlar salohiyatini ro'yobga chiqarish kabi sohalarda huquqiy islohotlarni chuqurlashtirishga xizmat qilmoqda.

Mazkur ilmiy tadqiqot ishida aynan O'zbekiston Respublikasi davlat hokimiyati organlari faoliyatida inson kapitalining shakllanishi va rivojlanishiga ta'sir etuvchi huquqiy asoslar chuqr tahvil qilinadi. Unda normativ-huquqiy hujjatlarning mazmuni, ularning amaliyotdagi tatbiqi, mavjud muammolar va istiqbolli yondashuvlar o'rganiladi. Shuningdek, qonunchilikning evolyutsiyasi, xalqaro standartlarga muvofiqlik darajasi hamda huquqiy bazaning takomillashuvi yo'naliшlari bo'yicha ilmiy-nazariy asoslar ishlab chiqiladi.

ADABIYOTLAR TAHЛИLI VA METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqot ishida inson kapitali va uni davlat boshqaruvidagi roli masalasi nazariy hamda amaliy jihatdan tahvil qilindi. Inson kapitali tushunchasi zamonaviy davlat boshqaruvining asosiy resursi sifatida qaralib, fuqarolarning bilim, salomatlik, kasbiy malaka, psixologik barqarorlik va ijtimoiy faoliik kabi ko'rsatkichlari orqali

baholanadi. Tadqiqotning nazariy asosini inson kapitali bo'yicha olib borilgan fundamental ilmiy izlanishlar, iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyot modeliga doir konsepsiylar tashkil etadi. Jumladan, G. Bekker, T. Schultz va boshqalar tomonidan ishlab chiqilgan yondashuvlar asosida inson kapitalining davlat siyosatidagi strategik roli chuqr tahlil qilindi[1].

Metodologik jihatdan, quyidagi usullar qo'llanildi:

Tizimli yondashuv – inson kapitalini tashkil etuvchi omillar o'zaro bog'liqlikda tahlil qilindi;

Huquqiy-normativ tahlil – Prezident farmonlari orqali belgilangan davlat strategiyasi asosida huquqiy asoslar o'rGANildi;

Qiyosiy yondashuv – xalqaro tajriba va milliy siyosat o'zaro taqqoslandi.

Tahlil assosi sifatida, quyidagi asosiy me'yoriy hujjatlar tanlab olindi:

1. PF-60-son, 2022-yil 28-yanvar

"2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot Strategiyasi" nomli Prezident farmonida inson kapitali mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida strategik ustuvor yo'naliш sifatida e'tirof etilgan. Ushbu hujjatda belgilab berilgan ustuvor yo'naliшlar nafaqat iqtisodiy ko'rsatkichlarni oshirish, balki fuqarolarning yashash sharoitlarini yaxshilash, hayot sifatini oshirish, inson qadr-qimmatini yuksaltirishga yo'naltirilgan kompleks islohotlarni o'z ichiga oladi. Farmon doirasida davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish, xizmatlarning shaffofligi va ochiqligini ta'minlash, aholining davlat organlariga bo'lgan ishonchini mustahkamlash, byurokratiyani qisqartirish hamda mas'uliyatlari va samarali boshqaruv tizimini shakllantirish asosiy vazifalardan biri sifatida belgilangan. Shu bilan birga, sog'liqni saqlash va ta'lrim tizimlarini tubdan isloh qilish orqali fuqarolarning salomatligi, bilim darajasi va ijtimoiy faolligini oshirish, bu orqali mamlakatning raqobatbardoshlik darajasini kuchaytirish masalalari ham strategiyaning ajralmas tarkibiy qismi sifatida e'tiborga olingan. Jumladan, strategiya doirasida ta'lrim muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, o'quv dasturlarini zamon talablari asosida qayta ko'rib chiqish, sog'liqni saqlash tizimini aholiga yaqinlashtirish va xizmatlar sifatini oshirishga alohida e'tibor qaratilgan. Mazkur farmonda inson

qadrini yuksaltirish g'oyasi markaziy tushuncha sifatida ilgari surilgan bo'lib, bu orqali jamiyatning umumiyl salohiyatini kuchaytirish, har bir fuqaroga o'z salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish maqsad qilingan. Shu nuqtai nazardan, "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot Strategiyasi" inson kapitali davlat siyosatining markaziy yo'naliшiga aylanganini yaqqol tasdiqlaydi [2].

2. PF-87-son, 2022-yil 7-mart

"Oila va xotin-qizlarni tizimli qo'llab-quvvatlashga doir farmon" orqali mamlakatda ayollar salohiyatini oshirish va ularning ijtimoiy hayotdagi ishtirokini kuchaytirishga qaratilgan keng ko'lamli chora-tadbirlar majmui ishlab chiqilgan. Mazkur hujjatda xotin-qizlarning huquqiy, iqtisodiy, ma'naviy va sog'gom hayot kechirishlariga ko'maklashish, shuningdek, ularni zamonaviy kasblar va texnologiyalar asosida qayta tayyorlash, malakasini oshirish orqali jamiyatdagli rolini mustahkamlash asosiy ustuvor yo'naliш sifatida belgilangan. Ayniqsa, ayollar salomatligini muhofaza qilish, ularning psixologik barqarorligini ta'minlashga qaratilgan kompleks yondashuvlar farmonda aniq ko'rsatib o'tilgan. Shuningdek, bu farmon orqali xotin-qizlarning zamonaviy kasb-hunarlar, raqamli texnologiyalar va innovatsion yo'naliшlar bo'yicha ta'lim olishini rag'batlantirishga alohida urg'u berilgan. Bu orqali ular mehnat bozorida raqobatbardosh mutaxassis sifatida faol ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'lib, iqtisodiy mustaqillikka erishishlari, shuningdek, o'z oilalari va jamiyatdagli ijtimoiy-iqtisodiy muvozanatga hissa qo'shishlari ta'minlanadi. Bu esa, bevosita, inson kapitalining tarkibiy qismlaridan biri bo'lgan bilim, ko'nikma va salomatlik kabi asosiy mezonlarning yuksalishiga xizmat qiladi.

Ushbu hujjatda belgilangan siyosiy va institutsional yondashuvlar orqali nafaqat gender tengligini ta'minlash, balki mavjud resurslarni adolatli va samarali taqsimlash, imkoniyatlar tengligini yaratish va jamiyatning har bir a'zosini to'laqonli rivojlanish yo'liga olib chiqish ko'zdautilgan. Shu nuqtai nazardan qaralganda, "**Oila va xotin-qizlarni tizimli qo'llab-quvvatlashga doir farmon**" inson kapitali sifatini oshirish, ijtimoiy tenglikni mustahkamlash va barqaror taraqqiyotga

erishishda muhim huquqiy asos bo'lib xizmat qiladi[3].

NATIJALAR

O'zbekiston Respublikasida inson kapitalining shakllanishi va rivojlanishi davlat siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida mustahkamlanib bormoqda. Xususan, "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot Strategiyasi"da bu masala strategik ustuvorlik darajasiga ko'tarilgan bo'lib, inson salohiyatini yuksaltirish, fuqarolarning hayot sifatini oshirish, sog'lijni saqlash va ta'lim tizimlarini isloh qilish kabi yo'nalishlar davlat boshqaruvi faoliyatining markaziga aylangan.

Shuningdek, "Oila va xotin-qizlarni tizimli qo'llab-quvvatlashga doir farmon" orqali inson kapitalining tarkibiy qismi hisoblangan gender tengligi, ayollar salomatligi va ta'limi kabi elementlarga alohida e'tibor qaratilgan. Bu farmon orqali ayollarning kasbiy va psixologik tayyorgarligi, zamonaviy bilim va texnologiyalarni egallashi, ijtimoiy-iqtisodiy hayotdagi ishtirokini kengaytirish maqsadida samarali tashkiliy-huquqiy mexanizmlar shakllantirilgan.

Yuqorida ko'rsatilgan huquqiy asoslar tahlili shuni ko'rsatadiki, davlat hokimiyati organlari tomonidan inson kapitalini shakllantirishda kompleks yondashuv amalda qo'llanilmoxda. Bu yondashuv nafaqat ta'lim va sog'lijni saqlash sohalarini modernizatsiya qilishni, balki fuqarolarning bilim, malaka, salomatlik, ruhiy barqarorlik va iqtisodiy ishtirokini bir butun tizimda rivojlantirishni ko'zda tutadi.

Umuman olganda, mamlakatda inson kapitaliga qaratilgan siyosi, huquqiy va tashkiliy mexanizmlarning izchil amalga oshirilayotgani fuqarolarning ijtimoiy farovonligini ta'minlash, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash va barqaror iqtisodiy taraqqiyotga erishishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda.

MUHOKAMA

Inson kapitali zamonaviy taraqqiyot konsepsiyalarda markaziy o'rinn egallovchi tushunchalardan biri bo'lib, u nafaqat mamlakat iqtisodiyoti, balki uning ijtimoiy va madaniy barqarorligi, demokratik institutlar rivoji va boshqaruv tizimining samaradorligi bilan chambarchas bog'liqidir. Inson kapitali — bu insonning bilim, ko'nikma, salomatlik, innovatsion fikrlesh, ijtimoiy moslashuvchanlik va mehnatga

layoqatlilik kabi omillarini qamrab oluvchi kompleks tushunchadir. Ushbu omillarning jamiyatda to'laqonli rivojlanishi esa faqatgina davlat siyosatining puxta rejallashtirilgan va tizimli asosga qurilgan yondashuvi orqali ta'minlanadi. O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda olib borilayotgan islohotlar va qabul qilinayotgan muhim strategik hujjatlar inson kapitalini shakllantirish va rivojlantirish masalasini milliy taraqqiyotning eng ustuvor yo'nalishiga aylantirganini yaqqol namoyon qilmoqda. Ta'lim, sog'lijni saqlash, ijtimoiy himoya, raqamli texnologiyalar, ayollar va yoshlar siyosati kabi sohalarda tub islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu esa inson kapitaliga bo'lgan yondashuvni nafaqat deklarativ darajada, balki institutsional va funksional darajada ham amaliyotga tatbiq etilayotganini ko'rsatadi.

Davlat boshqaruvi tizimining har bir bo'g'inida inson kapitalini rivojlantirish ustuvor vazifa sifatida qaralayotgani, ilgari mavjud bo'lgan administrativ, paternalistik yondashuvlardan voz kechib, fuqarolarning faolligiga, salohiyatini ro'yobga chiqarishga xizmat qiluvchi inklyuziv siyosatga o'tilayotganini anglatadi. Endilikda davlat insonning oddiy ijtimoiy himoyachisi emas, balki uning shaxsiy va professional rivojlanishi uchun strategik sherik sifatida qaralayotgani bevosita inson kapitaliga oid yondashuvlarning sifati va mazmuni o'zgaganidan dalolat beradi. Bundan tashqari, inson kapitalining ijtimoiy tenglik, gender balansi, imkoniyatlar tengligi, hududiy inklyuziya kabi jihatlar bilan bog'liq yondashuvi tobora chuqurlashmoqda. Ayollar, yoshlar, nogironligi bo'lgan shaxslar, ishsiz yoki kam ta'minlangan fuqarolar uchun yaratilayotgan imkoniyatlar nafaqat ijtimoiy himoya doirasida, balki ularning salohiyatini mehnat bozoriga, ilm-fan, texnologiya va boshqaruv tizimlariga tatbiq etish orqali jamiyatda barqarorlik va taraqqiyotga erishishni ko'zda tutmoqda. Bu esa inson kapitali faqat individual resurs emas, balki butun jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligi va raqobatbardoshligini ta'minlovchi strategik vosita sifatida qaralayotganini bildiradi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda inson kapitaliga yo'naltirilgan siyosi va huquqiy asoslar har bir fuqaroni faqat davlat xizmatlarining iste'molchisi emas, balki jamiyat taraqqiyotining faol subyekti sifatida shakllantirishga qaratilgan. Bu

yondashuv esa zamонавиј давлат бoshqaruvi tamoyillariga, ya’ni fuqaroga yo‘naltirilgan xizmat, ochiqlik, samaradorlik va inklyuzivlik prinsiplariga to‘laqonli mos keladi. Inson kapitali konsepsiyasining amalda keng tatbiq etilishi esa O‘zbekistonning global miqyosdagi raqobatbardoshligini ta’minlashda muhim omilga aylanmoqda.

XULOSA

O‘zbekiston Respublikasida inson kapitalining shakllanishi va rivojlanishini davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilanishi – mamlakatning uzoq muddatli ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini ta’minlashga xizmat qiluvchi muhim omildir. Tahlil qilingan huquqiy asoslar va davlat dasturlari shuni ko‘rsatadiki, inson salohiyatini yuksaltirishga qaratilgan chora-tadbirlar ko‘lamli, kompleks va tizimli yondashuv asosida olib borilmoqda. Bu esa davlat hokimiyati organlari faoliyatining barcha bosqichlarida inson kapitalini rivojlantirish bo‘yicha aniq strategik yo‘nalishlar mavjudligini tasdiqlaydi. Davlat tomonidan fuqarolarning ta’lim, sog‘liqni saqlash, kasb-hunar egallash va ijtimoiy himoya sohalaridagi imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan tashabbuslar, inson kapitali sifatini oshirish bilan birga, jamiyatda ijtimoiy barqarorlik, innovatsion salohiyat va iqtisodiy raqobatbardoshlikni ta’minlashga zamin yaratmoqda. Shu bilan birga, xotin-qizlar va yoshlар salohiyatini yuzaga chiqarish orqali inson kapitalining gender va demografik ko‘lamda ham muvozanatli rivojlanishi ta’milanmoqda.

Umuman olganda, mavjud huquqiy asoslar asosida olib borilayotgan islohotlar va davlat boshqaruvi tizimidagi yangilanishlar mamlakat taraqqiyotida inson omilining ustuvor rolini mustahkamlab, har bir fuqaroning salohiyatini to‘liq ro‘yogha chiqarishga xizmat qilmoqda. Bu esa O‘zbekistonni global raqobat muhitida barqaror, inklyuziv va ijtimoiy adolatli jamiyat sifatida rivojlantirishga xizmat qiluvchi asosiy omil bo‘lib qolmoqda.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Human Capital. A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. Third Edition. <https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/H/bo3684031.html>
2. “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot Strategiyasi”. <https://lex.uz/docs/-5841063>
3. PF-87-son, 2022-yil 7-mart. <https://lex.uz/docs/-5899498>
4. O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. Davlat fuqarolik xizmati to‘g‘risida. Qonunchilik palatasi tomonidan 2022-yil 2-martda qabul qilingan, Senat tomonidan 2022-yil 28-mayda ma’qullangan. – <https://lex.uz/uz/docs/-6145972>
5. Uzbekistan Human Capital Index 2020. https://databankfiles.worldbank.org/public/ddpext_download/hci/HCI_2pager_UZB.pdf
6. <https://www.bibliovault.org/BV.landing.epl?ISBN=9780226041209>

